

UTÓSZÓ

Krúdy és a Margitsziget

Még javában dörögtek a fegyverek az első világháború távoli frontjain, a később szinte egyik óráról a másikra kártyavárként összeomló Osztrák–Magyar Monarchia államgépzepe még szilárdan állt a lábán, s Ferenc József uralkodása hatvannyolcadik évét töltötte a trónon, amikor Krúdy Gyula magyar író, a pesti éjszakák lovagja, korhely társaságok beltagja, legendás hírűvé vált párbajok hőse, „barátságos házak” bennlakója, beleunt addigi életformájába, a körúti szállodák koszt-kvartélyába, az éjszakai kávéházak közti vándorlásba, fogta magát, és kiköltözött a Margitszigetre. Kénytelen volt ezt tenni. Addigi állandó lakhelyén ugyanis tarthatatlanná vált a helyzete. Nem a családi otthona volt ez a hely – oda már régóta csak látogatóba járt, három gyermeke eltartásáról helyel-közzel gondoskodván –, hanem a Royal szálló egy csendes szobája, ahol a negyvenedik éve felé lépkedő hírneves író a hotelt bérlő Várady Gyula feleségének jóvoltából éldegélt.

Keresd a nőt?

Érvényes a szólás, csak nem éppen úgy, miként gondolnánk. Krúdynak kivételesen nem a féltékeny férj, hanem a saját leányára – joggal – féltékeny anyja miatt kellett a Royalból szinte menekülésszerűen távoznia.

Az előzmények: 1915 nyarán Váradyék siófoki panziójában megismerte az asszony előző házasságából származó, vakációra hazaérkező leányát, Zsuzsikát. A találkozásból új szerelem lobbant lánggra. Hiába volt minden: kérés, tiltás, anyai őrjöngés. A kirobbant botrány csak egy időre tartotta távol egymástól a szerelmeseket. A szétválasztás érzéseik hőfokát nem csökkentette, ellenkezőleg, hevítette.

Várady Zsuzsika 1918. október 21-én, éppen lovagja negyvenedik születésnapján kiszökik a Margitszigetre. Ott is marad Krúdynál, s szinte naptári pontossággal kilenc hónap múlva megszületik az író negyedik, számára legkedvesebb gyermeke, aki a keresztségben ugyancsak a Zsuzsanna nevet kapja. Közben elvész a világháború, összeomlik a Monarchia, forradalmak söpörnek végig a társadalmi változásokra régen megérett országon, de Krúdy Gyula magyar író élete talán legboldogabb idejét éli. Nem vonul ki a közéletből, jelen van minden sorsfordító eseménynél, publicisztikája is erőteljes politikai hangvétellel szólal meg. Egy boldog szerelmes férfi éli a történelmi napokat.

Boldogsága is oly rövid életű lesz, mint az emberiség megváltására szövetkezett, a terrortól se visszariadó teoretikusok 133 napos „pünkösdi” országlása. Később a Margitsziget menedék lesz Krúdy számára, békességet és csöndet ígérő mentsvár.

Ekkortájt még valóban írók aziluma a Sziget. Bár az 1900-ban elkészült szárnyhíd a látogatók számának növekedését okozta, ősszel és télen még mindig a csend az úr Arany János tölgyei alatt. Rejtőzései vagy egyszerűen lakhatási lehetőséget ad a nagyvárosi élet elől menekülő íróknak, költőknek, Bródynak, Szomorynak, Szép Ernőnek, majd Bródy fiának, Hunyady Sándornak is. Persze hogy jól érzi magát Krúdy a vele egyívásúak társaságában. A tehetősebb író társaságok a Nagyszálló lakói (sikerei teljében például Heltai Jenő a Grand Hotel állandó vendége), Krúdy ezt csak ideig-óráig engedhette meg magának. Akikre azonban a siker céda szerencseasszonya nem mosolyog, az úgynevezett Kisszálló telente hideget ontó, nehezen kifűthető, magas szobáiban húzzák meg magukat. Meg kell adni, jó kis társaság gyűlik össze olykor, a huszadik századi magyar irodalom nagybecsű alakjai morzsolgatják napjaikat a történelmi falak között.

Fölösleges lenne elismételni a ház és a Sziget történetét. Megteszi azt maga Krúdy: szinte mindegyik itt olvasható írásába belecsempészett valamit az egykoron több darabból álló Duna-gyöngyszem régmúltjából. Amíg nem lakott itt, komolyabban tollára sem vette a helyszínt. Első szigeti tárgyú írása 1917. szeptember 7-éről datálódik. Amíg a Sziget bennlakója, még újságot is szerkeszt, a rövid életű, mindössze hét számot megért „szépirodalmi és fürdőügyi közlönyt”, a *Szigeti Sétákat*, melyben számos, nemcsak a Szigettel foglalkozó írása lát napvilágot, olykor álnéven vagy névtelenül. (Közülük hármat megtalál ebben a kötetben az olvasó.) A lap természetesen tönkremegy, megszűnik, adósságot zúdítva Krúdyék nyakába.

A Sziget mint téma azonban megmarad. Azt nem veheti, árverezheti el tőle egyetlen hitelező sem. Krúdy tovább formálja, költi a helyvel kapcsolatos legendákat. Hét templom tornya bizonyára sohasem emelkedett Szent Margit szigetén, ám egyik visszatérő motívuma, a hét vezérek fája, nem költői ábránd, egykori botanikai valóság. S habár az elásott kincsek történetét fenntartásokkal kell fogadnunk, titkos párbajok azonban nemcsak a lovagias, Toldi Miklóst idéző korban zajlottak az árnyas lombok védelme alatt.

A család és a munka is át-átszővi itteni tárgyú írásait. Második felesége pelenkaöltögető munkálkodását belekölti *a IV. Béla király koponyája* című történelmi emlékezésébe. Írói önvallomásai (*A szigetlakó álmai, Hogyan lett a „pesti utcák gróffjából” a Margitsziget remetelakója?*) pedig sokat elárulnak húszas évekbeli helyzetéről, irodalmi háttérbe szorulásáról. Változtak az irodalmi divatok, és változott a politikai kurzus. Krúdy mindig csak apró engedményeket tett az éppen aktuális hatalomnak, ilyesféle megszólalásait az első lelkesedés számlájára lehet írni. Tessék összehasonlítani *A forradalom szigetén* vagy a *Szegény gyerekek a szigeten* hangvételét az „orgyilkos bolsevizmust” emlegető *Labdajátékkal*. A sokműfajúság átka, hogy művelője időnként kénytelen a napi események mocsarában meghempergőzni.

Ebben a tematikus kötetben sokszíniően dokumentálódik Krúdy műfaji variánsainak széles választéka. Novella, irodalmi emlékezés, napi publicisztika, történelmi példázat, riport – kapkodhatjuk a fejünket ekkora változatosság láttán. Épp emiatt nem lehetett az írásokat a legegyszerűbb módon, időrendbe sorakoztatva közzé tenni. Négy nagyobb tömbben lapozhatjuk föl a Margitsziget krónikáját, melyeken belül már élni kellett a kronológia módszerével. Igyekeztünk minden idevágó írást felkutatni és közölni. Ami kimaradt, nem ütötte meg az újbóli közlés szakmai minimumát – elvégre nem kritikai kiadást adunk az olvasó kezébe. Szerepel kötetünkben egy töredék, amely most jelenik meg először nyomtatásban. Egyébként az itt napvilágot látott negyvenhat írás közül huszonkettő eddig csak első – és eleddig utolsó – lelőhelyén volt olvasható, kötetben még soha. S akad több olyan cikk, melynek létezéséről a Gedényi-féle Krúdy-bibliográfia sem tud.

1930 májusában a Krúdy-család kényszerűségből Óbudára költözött. Régi lakhelyükre az egykori kastélyból magukkal hozott néhány kopott bútordarab emlékeztetett. Ezután keletkeztek az író óbudai tárgyú elbeszélései, publicisztikái. Kénytelenségből elhagyott otthonára, Szent Margit szigetére mindössze egyetlen írással emlékezett vissza.

Kelecsényi László

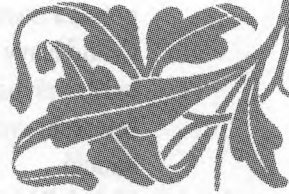
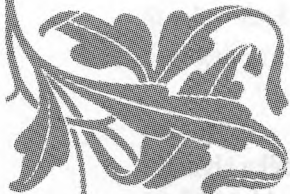
Az írások lelőhelye

- Hét testvérek fája*, Magyarország, 1921. július 10.
A magyar szentek szigete, Magyarság, 1927. augusztus 18.
A vörös barátok koponyái, A Mai Nap, 1928. december 2.
IV. Béla király koponyái, Újság, 1932. szeptember 18.
Margitszigeti emlék, Új Idők, 1924. augusztus 31.
A magyar költő és mecénása, Új Könyv (Bécs), 1921. július (5. sz.)
A magyar Habsburg, egy régi udvarház utolsó gazdája, Világ, 1925. március 8.
Toldi éjszakája, Magyarság, 1928. április 1.
Őszi napló, Szigeti Séták, 1921. szeptember 1.
Jászai Mari őfelsége, Újság, 1922. március 12.
A szigeti násznagy, Pesti Napló, 1927. július 9.
Frufru kisasszony, Színházi Élet, 1928. augusztus 19.
Szép Ernőről, a margitszigeti rigóról, Színházi Élet, 1929. január 6.
A szigetlakó álmai, Újság, 1923. május 6.
Hogyan lett a „pesti utcák gróffából” a Margitsziget remetelakója?
Literatúra, 1927. január
Szent Margit szigete 1917-ben, Magyarország, 1917. szeptember 7.
A forradalom szigetén, Déli Hírlap, 1918. november 3.
Szegény gyerekek a szigeten, Érdekes Újság, 1919. május 1.

Labdajáték, Nemzeti Sport, 1919. október 14.
Szent Margit fülemüléi, Magyarország, 1920. május 1.
Öreg úr sétája a szigeten, Magyarország, 1920. szeptember 19.
Vadgalambok útján, Magyarország, 1921. május 19.
A kastély, Szigeti Séták, 1921. július 30. és augusztus 11.
A strandról. Pesti fiatalember noteszéből, Szigeti Séták, 1921. augusztus 20.
Téli szigeti séták, Színházi Élet, 1922. február 19.
Öregurak reggeli sétája, Magyarország, 1923. július 19.
A pünkösdi királynő, Színházi Élet, 1925. június 7.
Gotterhalte a Margitszigeten, A Reggel, 1926. október 11.
A pünkösdi királynő a szakajtó alatt is megnő, Színházi Élet, 1927. május 15.
A negyedik királynő, Színházi Élet, 1928. május 27.
Disznóölés a Margitszigeten, Színházi Élet, 1929. január 20.
Margitsziget (cikk), Pesti Napló, 1926. december 25.
A legmagasabb szigeti nyárfa halála, Magyarország, 1928. május 10.
Zsanétt grófné, a margitszigeti kísértet, Magyarország, 1930. szeptember 14.
A régi kastély pusztulása, Pesti Napló, 1928. április 22.
Bandi, vagy a margitszigeti szerelmesek kalauza, Színházi Élet, 1927. augusztus 7.
A cigánypalatinus, Mindent Tudok, Az Újság könyve, 1924
Szent Margit nyúlja, A Sánta Ördög, 1921. március 28. (Gajdó Tamás lelete.)
Margitsziget (elbeszélés), Új Idők, 1924. március 16.
Az Aranyszív lovagjai, Pesti Napló, 1927. szeptember 4.
Toronyzene, Magyarország, 1929. augusztus 18.
Egy regényes úr felsülése, Újság, 1921. december 11.
Párviadal előtt kerüld a nőt, Az Est Hármaskönyve, 1924
Nyári éj a szigeten, Az Est, 1924. július 17.
Utolsó utam a vörös postakocsin (töredék), kéziratból, OSZK, fond 239/70
A mai Margitsziget, In: Szent Margit. Mesemondás, Magyarország, 1927. szeptember

Ritka kifejezések magyarázata

appetitus	étvágy
apricot	barack
argonauták	vakmerő mitológiai hajósok
barhent	bolyhos pamutszövet
Bleak House	Dickens Örökösök című regénye
Boz	Dickens írói álneve
bretli	nívótlan kabarédarab
cicerone	idegenvezető
diktum-faktum	kimondva-megtéve
Drótsziget	a Vajdahunyadvár szigete a Városligeti tóban
drusza	azonos keresztnévű személy
echt	valódi
en petit comité	kisebb, bizalmas társaságban
esárp	nyaksál
eszkarpén	könnyű cipő
éberlaszing	magas szárú cipők erős szövete
ferbli	hazardjáték magyar kártyával
flóra	valamely tájegység teljes növényzete
gigerli	piperkőc

gilt	érvényes, rendben van
gloriett	kisebb kilátó
Gotterhalte	osztrák császári himnusz Haydn dallamára
grácia	kegyelem
Grand Navy	brit haditengerészet
halt!	állj!
interes	kamat
kaució	katonatisztek házassági óvadéka
Klondyke	a XIX. századi amerikai aranyláz vidéke
kolón (colonne)	oszlop
konfertáblis	egylovas bérkocsi
kotillon	fűzértánc
körmöci	Körmöcbányán vert magyar aranypéNZ
kucséber	bazárcikkekkel kereskedő házaló
kurliszt	fürdőhelyi vendégek névsora
Madarász Henrik	I. Henrik (919–936) német király
manipuláns	altiszt
matrikula	anyakönyv
midsiphman	tengerész hadapród
mull	ritkás pamutszövet
monitor	kis merülésű hadihajó
obsitos	kiszolgált katona
obszervál	megfigyel
Osszián	Macpherson angol költő kitalált alakja
palatinus	itt: nádor
pila	szolgálólány
piráta	kalóz, tengeri rabló
slafrok	pongyola
speizcetli	étlap

spitznáme	ragadványnév
spriccer	fröccs
stállmajszter	istállómaster
Stanley-sisak	angol Afrika-kutatóról elnevezett kalap
Svengali-arc	pókerarc, Gály Lajos, hírhedt szerencsejátékos ragadványneve
turnőr	párnaszerű tömés a női szoknya alatt
tülanglé	könnyű, átlátszó szövet
Uhr	a Zenélő Órához címzett vendéglő a régi Belvárosban